

Vlaams
Parlement

ingediend op **1362** (2017-2018) – Nr. 1
8 november 2017 (2017-2018)

Conceptnota voor nieuwe regelgeving

van Bart Caron, Els Robeyns, Elisabeth Meuleman, Bruno Tobback,
Ingrid Pira en Johan Danen

betreffende een Pact voor gezonde voeding
en duurzame veehouderij,
met respect voor dierenwelzijn

Inleiding

De huidige grootschalige vee-industrie die gericht is op bulkproductie en export, is mensonterend en dierenwaardig. De industriële productie van vlees leidt tot de systematische schending van dierenrechten. Slachterijen en veehouderijen zijn steeds vaker vleesfabrieken. De overheersende strategie in de veehouderij is die van kostenbeheersing. Onder tijds- en kostendruk worden dieren gezien als louter productie-eenheden en -grondstoffen.

Dieren in de moderne vee-industrie kunnen zich niet natuurlijk gedragen. Ze zijn verzwakt, ziek en mismaakt. Door de lage weerstand vallen ze ten prooi aan besmettelijke ziekten. Om die ziektes en infecties op een kosteneffectieve manier te beheersen en onderdrukken worden grote hoeveelheden pesticiden en medicijnen gebruikt. Als het toch misloopt, is er één lapmiddel: massale afslachting en vernietiging. De voedselcrisissen stapelen zich op: de dioxinecrisis, varkenspest, vogelpest, gekkekoeienziekte, blauwtong bij schapen, onlangs nog de fipronilcrisis enzovoort.

Daarbij komen de bewijzen die dierenrechtenorganisaties zoals GAIA of Animal Rights aanbrengen, van overtredingen van de bestaande wetgeving op dierenwelzijn of van vormen van dierenleed (GAIA: Global Action in the Interest of Animals). Die feiten zijn des te schokkender als blijkt dat ze in feite wettelijk zijn, conform de bestaande Europese regelgeving, die de lat soms erg laag legt.

De maatschappelijke schaduwkosten van dat model zijn ook voor landbouwers, het milieu en de volksgezondheid torenhoog:

- landbouwers: jaren van onafgebroken crisis in de veehouderij zorgen ervoor dat heel wat veehouders aan de rand van de afgrond staan en een faillissement, met bijbehorende schuldenberg, in de ogen kijken;
- milieu: de veehouderij heeft een enorm ruimtebeslag. Weiden, grasland en voedergewassen nemen volgens de Vlaamse Regionale Indicatoren (VRIND) 2016 56 procent van het landbouwareaal in. Overbemesting zorgt voor vervuiling van de bodem, de lucht en het water, en de veestapel draagt in belangrijke mate bij aan de opwarming van de aarde;
- volksgezondheid: de toegenomen industrialisering van de sector, waardoor steeds meer landbouwdieren op een beperkte ruimte worden gehuisvest, zorgt ook voor verhoogde risico's op uitbraak van ziektes en plagen. Zieke dieren en zoönosen (ziektes, overgedragen van dier op mens) vormen ook een risico voor de volksgezondheid;
- de druk van de publieke opinie om te kiezen voor een totale ommekeer van de vleesproductie neemt met elk schandaal toe. Terwijl Ruth Harrison met haar boek 'Animal Machines: the new factory farming industry' (1964) nog de stem van een roepende in de woestijn was, is er steeds meer aandacht voor dierenrechten;
- in Nederland werd een pleidooi voor duurzame veehouderij getekend door 250 hoogleraren, 520 andere wetenschappers, 17.000 burgers en ruim 700 bedrijven, boeren en ngo's¹;
- op 23 mei 2017 stuurde een groep van 200 wetenschappers en andere betrokkenen een soortgelijke open brief naar de kandidaten voor de functie van nieuwe directeur-generaal van de Wereldgezondheidsorganisatie²;
- in Vlaanderen vindt de petitie van GAIA om dierenrechten op te nemen in de Grondwet, veel bijval.

De opeenvolgende voedselschandalen zijn niet te herleiden tot ontsporingen of misdadig opzet van enkelingen. Ze wijzen integendeel op een structurele crisis in de vee-industrie: de sector mist veerkracht en is enorm kwetsbaar.

¹ <http://duurzameveeteelt.nl/>.

² <https://openletteranimalfarming.com/welcome/>.

Vandaar dat de indieners van deze conceptnota een totaalplan willen voorleggen om te komen tot een duurzame veehouderij.

Op 20 jaar tijd omschakelen naar 100 procent duurzame veehouderij

De transitie naar een meer duurzame en diervriendelijke veehouderij kan niet zonder de boeren. Veehouders hebben een hart voor hun dieren en staan open voor verbeteringen. Maar dan hebben ze wel steun nodig om tegen een aantal marktmechanismen in te gaan. De Vlaamse Regering moet de ambitie hebben om, samen met plaatselijke en regionale overheden, boeren, consumenten, dieren- en milieuverenigingen, binnen afzienbare tijd werk maken van een 100 procent duurzame en diervriendelijke veehouderij. Een dergelijke omschakeling is mogelijk, stap voor stap, niet overhaast, maar wel op basis van bewuste ethische keuzes en een duidelijk stappenplan. Het einddoel is het opkweken van dieren op een meer natuurlijke wijze, meer grondgebonden, op aangepaste schaal, zodat alle landbouwdieren een dierwaardig bestaan kunnen leiden. Dat heeft ook voordelen voor de mens en de maatschappij: meer kwaliteit en het vermijden van voedselschandalen voor de consument, minder risico's voor de volksgezondheid (emissies door megastallen, dierziekten die de mens bedreigen, antibiotica die ook bij mensen hun werkzaamheid verliezen). Het is beter voor ons klimaat en voor het milieu (minder CO₂, ammoniak, methaan, fijnstof). Het is ook beter voor de boeren die ervoor kiezen op een gepaste schaal op een eerlijke wijze voedsel te produceren en daarvoor recht hebben op een eerlijke vergoeding. Onafhankelijke landbouwbedrijven krijgen weer een kans tegenover de grootindustrie. Er wordt gekozen voor een nieuw verdienmodel voor landbouwbedrijven: boeren worden gesteund als ze kiezen voor een bedrijf dat niet gericht is op export en kostenbeheersing, maar op dierenwelzijn, milieu en kwaliteit. Dat is ook beter voor het platteland: de natuurlijke band van de mens met de landbouwdieren en gewassen wordt hersteld.

Voor de indieners van deze conceptnota is het belangrijk dat landbouwers onafhankelijk zijn. We kiezen voor een diversiteit aan bedrijven, van klein tot groot, gespecialiseerd tot gemengd, intensief tot extensief, maar steeds met de nadruk op duurzaamheid en dierenwelzijn.

Voorstel van maatregelenpakket

1. Vlaanderen speelt een voortrekkersrol op het vlak van diervriendelijke veehouderij

1.1. Betere handhaving van de bestaande regelgeving

Een eerste stap naar een meer diervriendelijke veehouderij, is natuurlijk een performante controle op de naleving van de al bestaande wetgeving rond dierenwelzijn. En dan denken we niet alleen aan de slachthuizen, maar aan de hele sector van de veehouderij.

De Vlaamse Dienst voor Dierenwelzijn werd door minister Weyts in 2016 uitgebreid van 19 naar 30 voltijdse personeelsleden, wat nog steeds erg weinig is om het hele Vlaamse grondgebied te dekken. Dat blijkt ook uit het reactieve beleid van de dienst: ze reageert in de praktijk vooral op klachten. Vooral de mishandeling van paarden, pony's en ezels (ondervoeding, geen water, geen schuilhok enzovoort) raakt veel mensen. In 2015 waren er 514 klachten over paardachtigen en werden er 114 dieren in beslag genomen. In 2016 waren er 469 klachten over paardachtigen en werden 147 dieren in beslag genomen. Maar voor een systematische controle op het welzijn van landbouwdieren ontbreekt de mankracht.

Na de overheveling van Dierenwelzijn naar Vlaanderen werd er wel een protocol gesloten met het Federaal Agentschap voor de veiligheid van de voedselketen

(FAVV) waarbij de dierenartsen met opdracht (DMO's) tijdens hun controles in het kader van diergezondheid en voedselveiligheid op landbouwbedrijven en in slachthuizen tegelijk ook nagaan of er dierenwelzijnsproblemen rijzen. De DMO's worden betaald door het FAVV, maar Vlaanderen financiert hun werking mee voor de dierenwelzijnsopdrachten. Over dat laatste kunnen de DMO's rechtstreeks rapporteren aan de Vlaamse Inspectie Dierenwelzijn. Over die dubbele opdracht bestaat echter onduidelijkheid. Blijkbaar zou de focus van de DMO's toch vooral blijven liggen op het controleren of de geslachte dieren geschikt zijn voor menselijke consumptie. Er is dan ook dringend meer duidelijkheid nodig over de afspraken en verantwoordelijkheden tussen het FAVV en de Vlaamse Inspectie Dierenwelzijn.

Het voorstel in deze conceptnota

De Vlaamse Dienst Dierenwelzijn wordt verder uitgebreid zodat Vlaanderen in staat is voldoende onafhankelijke inspecteurs de baan op de sturen om niet-aangekondigde controles te doen in veeteeltbedrijven en slachthuizen. Elk bedrijf moet jaarlijks minstens één controleur over de vloer krijgen. Bedrijven met een risicoprofiel krijgen vaker de inspectie over de vloer. De controles gebeuren onaangekondigd. Vormen van zelfcontrole in bedrijven en een verfijning van de afspraken met de inspecteurs van het FAVV zijn onvoldoende. Daarnaast is een onafhankelijk Vlaams toezicht nodig.

1.2. Halvering van de veestapel tegen 2030

De huidige crisis in de veehouderij is een crisis die voortkomt uit een onevenwicht tussen vraag en aanbod op de Europese markt. Om een leefbare toekomst te bieden voor de Vlaamse landbouw moeten we sturen op de grootte van de veestapel. De vraag hoe groot onze veestapel dan wel mag zijn, is complex en niet eenduidig te beantwoorden. De volgende aspecten spelen immers een rol:

- de zelfvoorzieningsgraad voor vlees- en zuivelproducten in alle ons omringende landen is op dit moment hoger dan 100 procent;
- ons vleesverbruik zal in de komende jaren verder dalen;
- er wordt gestreefd naar een milieuvriendelijke en grondgebonden veehouderij.

Als met de bovenstaande aspecten rekening wordt gehouden, kan een sterke vermindering van het aantal dieren dat gehouden wordt, geen taboe zijn. Een nieuwe opkoopregeling voor noodlijdende landbouwbedrijven naar het model dat Vera Dua tijdens haar ministerschap heeft uitgewerkt (de zogenaamde warme sanering), gecombineerd met natuurlijke afvloeiing en het stopzetten van de regeling 'uitbreiding mits mestverwerking' kan daaraan tegemoetkomen.

Een overzicht van het aantal dieren en de evolutie van dat aantal per soort en van het aantal dieren per bedrijf is opgenomen in bijlage 1 bij deze conceptnota.

Het voorstel in deze conceptnota

Zachte sanering of opkoopregeling op korte termijn

In 2001 werd een warme sanering van de veehouderij georganiseerd. In totaal tekenden toen 1786 Vlaamse veehouders op de regeling in en daalde de veestapel met 386.501 varkens, 30.740 runderen en 553.652 pluimveedieren. De bedoeling was toen een daling van het totale veebestand met 10 procent te realiseren. De indieners van deze conceptnota zijn er voorstander van om op korte termijn een nieuwe warme sanering met vergoeding aan de veehouders door te voeren. Dat zou alvast de druk op de ketel verlichten. De bedoeling is dan wel de vrijgekomen capaciteit definitief uit de markt te halen. Bedrijven kunnen alleen uitbreiden in regio's waar de intensiteit voor de diersoort in kwestie laag is. De komende twintig jaar kan een aantal keer een dergelijke operatie opgezet worden (bijvoorbeeld om

de vijf jaar). Concreet betekent dit dat er een nieuwe vrijwillige opkoopregeling komt voor de veehouderij, waarbij de overheid een financiële ondersteuning geeft aan veehouders met een geldige lopende milieuvergunning voor de uitbating van een bestaande veeteeltinrichting, op voorwaarde dat ze binnen een bepaalde termijn en op vrijwillige basis volledig en definitief stoppen met het houden van dieren en hun nutriëntenemissierechten inleveren.

Om uit te maken wat de optimale omvang is van de verschillende veestapels in Vlaanderen, is echter meer onderzoek nodig. Er wordt uitgegaan van een vermindering met 40 à 50 procent gedurende de komende decennia. Er wordt ook uitgegaan van een parallelle keuze voor meer productie voor de lokale markt³, in tegenstelling tot de huidige productie die nu voor een groot deel exportgericht is.

Aanbodsturing van de veestapel op langere termijn

Naast de maatregelen die een duurzame uitweg moeten bieden aan noodlijdende veehouders, moet er ook op lange termijn een sturing komen op de grootte van de veestapel. Daarin kunnen de volgende stappen worden onderscheiden:

1. een heroriëntering van de investeringssteun voor landbouwbedrijven op basis van gedifferentieerde kwaliteit en duurzaamheid. Daarbij wordt gegarandeerd dat een investering een nettomilieuwinst inhoudt;
2. het stopzetten van de maatregel die het mogelijk maakt om de veestapel van individuele bedrijven uit te breiden door het toepassen van mestverwerking. De invoering van die maatregel zorgde voor een sterke toename van de veestapel in absolute termen (vooral pluimvee en varkens) vanaf 2007, terwijl ze er onvoldoende in slaagt om een significante verbetering van de milieuresultaten van de metingen van de relevante parameters te realiseren zoals was beoogd in artikel 35 van het Mestdecreet. Die maatregel maakt gecoördineerde sturing op de veestapel onmogelijk en moet daarom stopgezet worden, minstens tot het moment dat de economische en milieuparameters voldoende significant verbeterd zijn;
3. de uitwerking van een systeem zodat individuele bedrijven kunnen groeien. Daarbij kunnen op provinciale schaal nutriëntenemissierechten overgekocht worden van bedrijven die via natuurlijke afvloeiing hun bedrijfsvoering stopzetten, zoals dat ook onderzocht wordt in de Nederlandse provincie Noord-Brabant. Om de veestapel te 'sturen' wordt op de parameter regionale concentratie en milieuresultaten gewerkt, die mogelijk werd gemaakt door artikel 40 van het Mestdecreet. Op basis van de veedichtheid en de behaalde milieuresultaten binnen een bepaalde regio wordt een percentage van de nutriëntenemissierechten afgeroomd. Het minimumpercentage ligt op 25 procent en geldt voor regio's met een lage veedichtheid en goede milieuparameters. Hoe hoger de veedichtheid op regionaal niveau en hoe slechter de milieuresultaten, hoe meer nutriëntene-missierechten worden afgeroomd. Het maximale afrotingspercentage ligt op 80 procent;
4. een verbod op megastallen, dat ingaat in 2020 en geleidelijk aan wordt ingevoerd door een gefaseerde verstrenging van dat verbod. Alterra (Universiteit Wageningen) geeft als definitie van megastallen: "bedrijven die op een locatie minimaal 7.500 vleesvarkens, 1.200 fokvarkens, 120.000 leghennen, 220.000 vleeskuikens, 250 melkkoeien of 2.500 vleeskalveren houden."⁴ In Groot-Brittannië wordt bij veel lagere dieren aantallen al van megastallen gesproken (bijvoorbeeld vanaf 40.000 kippen of ander pluimvee, 2000 varkens

³ Als schaal voor die nabije markt kan een straal van 300 kilometer rond de plaats van productie gehanteerd worden. Die afstandsparameter wordt ook gebruikt in de voedselstrategieën van wereldsteden als New York en Amsterdam. Van Amsterdam tot Londen, van Frankfurt tot Parijs: onze Vlaamse boeren kunnen binnen een dergelijke radius elke dag gezonde en verse producten, die duurzaam geproduceerd worden, leveren aan 100 miljoen burgers en consumenten.

⁴ Alterra, Megastallen in beeld, 2007 – <http://edepot.wur.nl/41420>.

of 750 zeugen). Er kan worden vertrokken van de definitie van Alterra, ook al is die veeleer op maat gesneden van de bedrijfsgrootte in Nederland. Maar zo kan alvast een grens worden gesteld aan verdere groei. Nadien kan die norm gefaseerd aangescherpt worden.

Budgettaire impact

In 2015 werd net geen 30 miljoen euro aan zogenaamde crisismaatregelen uitgetrokken voor de noodlijdende veehouderij. Ook in 2016 waren heel wat eenmalige crisismaatregelen gepland. De meeste van de middelen werden generiek uitgesmeerd over (een deel van) de veehouderij, zonder rekening te houden met de mate waarin het bedrijf getroffen werd door de crisis. De indieners van deze conceptnota pleiten ervoor om die middelen in te zetten voor bedrijven die de steun het hardst nodig hebben door de stopzetting of omvorming van hun bedrijf. De resultaten van de eerste opkoopregeling tonen aan dat het huidige budget voldoende is om vergelijkbare resultaten te boeken.

Naast de opkoopregeling zullen ook middelen moeten worden ingezet om bedrijven in staat te stellen hun dierenaantal duurzaam en significant af te bouwen op basis van een diversificatiestrategie waarbij duurzaamheid en dierenwelzijn vooropstaan. Boven op de investeringssteun wordt een omschakelingsvergoeding uitgetrokken naar analogie van de maatregelen voor de ondersteuning van de biosector. Die omschakelingsvergoeding moet de veehouder vergoeden voor de meerkosten die gepaard gaan met die diversificatiestrategie.

De benodigde middelen daarvoor kunnen beschikbaar gesteld worden door een heroriëntering van de investeringssteun voor landbouwbedrijven op basis van gedifferentieerde kwaliteit en duurzaamheid. In kader van het Gemeenschappelijk Europees Landbouwbeleid is het zogenaamde Plattelandsontwikkelingsfonds opgericht. In totaal beschikt dat fonds over 766,6 miljoen euro voor de periode 2014-2020. Daarvan wordt 412 miljoen euro ingezet voor investeringen in gebouwen en machines voor landbouwbedrijven. Op dit moment wordt al 162,8 miljoen euro expliciet gereserveerd voor landbouwbedrijven die investeren in zogenaamde milieu- en klimaatmaatregelen.

1.3. Grondgebondenheid veeteelt

Vlaanderen heeft in Europa, na Nederland en Denemarken, de grootste veedichtheid.⁵ Vooral bij het houden van varkens en kippen is grondgebondenheid in feite verwaarloosbaar geworden. De maatschappelijke vraag klinkt steeds luider of die bedrijven wel thuis horen in het landbouwgebied.

Het voorstel in deze conceptnota

Er is een evolutie merkbaar naar meer grondgebondenheid en meer gemengde landbouw. Het streefdoel is om in de toekomst te evolueren van een gemiddelde veedichtheid van 5 GVE (grootvee-eenheden) per hectare⁶ naar 2 GVE per hectare. Dat komt overeen met twee koeien of vijftien varkens per hectare land. Die evolutie zal ook een belangrijke rol spelen in de problematiek van de overbemesting.

⁵ Veedichtheid is de maat voor het aantal landbouwdieren in verhouding tot de beschikbare grondoppervlakte, om bijvoorbeeld het voeder voor deze dieren te telen.

⁶ Cf. rapport 'Schaalgrootte en schaalvergroting in de Vlaamse land- en tuinbouw', 2014.

De indieners van deze conceptnota gaan voor een strategie waarbij tegelijkertijd gekozen wordt voor:

- een vermindering van het aantal dieren (zie 1.2.);
- grondgebonden bedrijven waarbij het veevoer voor minstens de helft op het eigen bedrijf geteeld wordt, en voor de andere helft regionaal aangevoerd wordt (binnen een straal van 300 km).

1.4. Meer (bewegings/leef)ruimte voor de dieren

Het voorstel in deze conceptnota

De normen voor huisvesting worden geleidelijk aan verstrengd. Alle dieren hebben recht op voldoende ruimte om te bewegen en moet dus een minimale oppervlakte aan leefruimte hebben. Dat kan ook pas als het aantal dieren dat samen gehuisvest wordt, beperkt wordt (beperking van het aantal dieren per bedrijf, per stal). Alle dieren hebben ook het recht om buiten te komen en daglicht te zien. Op termijn gaan we naar een herstel van natuurlijke levensvoorwaarden voor alle dieren. Dieren hebben recht op natuurlijk gedrag, wat ook het recht op vrije beweging in een voldoende grote leefruimte inhoudt. Recht op vrije uitloop is een absoluut minimum. Echt scharrelen wil zeggen: vrij bewegen op een erf of in een weide (recht op beweiding).

De concrete en gefaseerde uitwerking is opgenomen in bijlage 2 bij deze conceptnota.

1.5. Verbod op pijnlijke ingrepen en mishandeling

Het voorstel in deze conceptnota

In de Zweedse dierenwet is de volgende passage opgenomen: "Kweken van dieren dat leidt tot dierenleed, is verboden.". Dat standpunt moet ook in Vlaanderen het uitgangspunt worden.

Verminkende ingrepen bij dieren moeten met onmiddellijke ingang verboden worden. Het gaat concreet over het couperen van staarten, wegbranden van hoorns, bek- of tandknippen. Wrede fok- en dwangvoedermethodes (zoals bij eenden en ganzen voor de productie van foie gras) worden eveneens verboden.

Castratie van biggen zonder verdoving is verboden vanaf 2018. Dat verbod moet dan onmiddellijk toegepast en gecontroleerd worden. Op termijn wordt gekozen voor alternatieven, bijvoorbeeld vaccinatie⁷, of beter nog de wijziging van de samenstelling van het veevoeder voor beren⁸. Zo kan castratie op termijn helemaal afgebouwd worden.

Bij vleesrunderen wordt het gebruik van doorgefokte rassen (bijvoorbeeld dikbillen) die alleen kunnen bevallen met behulp van een keizersnede, afgebouwd. Kalveren ijzer in het voer onthouden en veroordelen tot bloedarmoede, om zo mooi blank kalfsvlees te verkrijgen, wordt ook verboden.

⁷ Vaccinatie tegen berengeur wordt al sedert 1998 in Australië en Nieuw-Zeeland toegepast en is een alternatieve methode die zorgt voor onderdrukking van de testikelgroei bij het varken waardoor berengeur kan worden voorkomen.

⁸ Dumoulin, een veevoederbedrijf dat deel uitmaakt van groep AVEVE, heeft een alternatief ontwikkeld voor castratie, namelijk een nieuwe voedersamenstelling die berengeur voorkomt als de ongecastreerde mannelijke varkens het in hun drie laatste levensweken toegediend krijgen (VILT, bericht 11 januari 2017).

1.6. *Recht op natuurlijk gedrag van dieren voor elke diersoort*

Dat natuurlijke gedrag wordt in ere hersteld: dieren hebben immers het recht op soorteigen gedrag zoals rondsnuffelen, wroeten, pikken, rennen, nestelen, stoeien enzovoort.

Het voorstel in deze conceptnota

- In Zweden is de volgende formulering opgenomen in de dierenwet: “Dieren worden gehuisvest en behandeld in een omgeving die aangepast is aan hun behoeften en die ervoor zorgt dat hun gezondheid en hun natuurlijk gedrag steeds bevorderd worden.”. Ook in Vlaanderen kan dat principe het best als uitgangspunt worden genomen;
- de Nederlandse Stichting Varkens in Nood bracht maar liefst 120 misstanden in kaart in de varkenshouderij. De schendingen van het recht op een natuurlijk bestaan voor die intelligente dieren heeft als gevolg dat ze permanent depressief, apathisch of ziek zijn.⁹ De indieners van deze conceptnota steunen het label van de Stichting Varkens in Nood: de ‘vijfsterren varkensboeren’.¹⁰ Bij die boeren leven alle varkens in een natuurlijke omgeving. De jonge biggen blijven bij de moeder en de varkens kunnen vrij spelen en wroeten;
- moederzorg voor pasgeboren dieren is belangrijk en toch krijgen moederdieren in de vee-industrie nooit de kans om natuurlijk zorggedrag te vertonen. Het scheiden van moeder en jongen gaat abrupt en onnatuurlijk snel. De moeder raakt daardoor ontregeld en gestrest. De jonge dieren krijgen te vroeg te maken met een verandering van hun dieet, en van hun fysieke en sociale omgeving. De vroege scheiding heeft negatieve gevolgen voor het welzijn van moeder en jong:
 1. pasgeboren kalveren mogen niet onmiddellijk van het moederdier gescheiden en in hokken apart geplaatst worden;
 2. door ruimtegebrek voor de zeugen, die steeds meer biggen werpen, ontstaat het probleem van ‘doodliggen’ van biggen;
 3. biggen mogen nu na 28 dagen gespeend worden. Dat is veel te snel (de natuurlijke zoogtijd is 56 dagen en kan oplopen tot 140 dagen). Het ‘overleggen’ van biggen (weghalen bij de moeder en plaatsen bij een andere zeug) wordt verboden omdat dat te veel stress geeft voor biggen en zeug;
 4. eieren uitbroeden in broedmachines en zo elke natuurlijke band met de moederkip onmogelijk maken, wordt op termijn afgebouwd;
 5. er komt een verbod op meerdere worpen per jaar (bijvoorbeeld voor schapen en konijnen);
- dieren hebben recht op een natuurlijk groeitempo. Zo is het opkweken van plofkippes op zes weken tijd uit den boze. Het gebruik van te snel groeiende rassen wordt afgebouwd, niet alleen voor kippen, maar bijvoorbeeld ook voor eenden of kalkoenen. Ook het doorfokken op hoge productie wordt uitgefaseerd. Zo wordt het opdrijven van de productie van melkkoeien tot 12.000 liter per jaar, het kweken van zeugen met steeds meer tepels afgebouwd. Ieder dier heeft recht op een normale levenstijd. In Nederland wordt bijvoorbeeld 50 tot 70 procent van de melkkoeien rond het vierde of vijfde levensjaar naar het slachthuis gebracht vanwege gezondheidsproblemen, terwijl een koe normaal gezien gemakkelijk veertien jaar oud kan worden;
- runderen krijgen een graasrecht: minstens vier maanden in de zomer, ten minste zes uur per dag (zoals in Zweden, Noorwegen en Finland).

⁹ Stichting Varkens in Nood, ‘120 Misstanden in de Nederlandse Varkenshouderij anno 2015’, <https://www.varkensinnood.nl/sites/dierenrecht.nl/files/field/attachment/dierenrecht-misstandenrapport-varkensinnoodoktober2015.pdf>.

¹⁰ <https://www.duurzaamnieuws.nl/dit-zijn-de-meest-diervriendelijke-varkensboeren-van-nederland/>.

1.7. Einde aan het vernietigen van 'nutteloze' dieren

Het voorstel in deze conceptnota

Elk jaar worden in België 15 miljoen mannelijke kuikens een dag na hun geboorte vernietigd (vergast, vroeger zelfs verhakfeld). In Duitsland is dat verboden. Ook in Vlaanderen moet dat verboden worden. Het alternatief is haantjes opkweken en een markt zoeken voor vleeshanen. In Nederlandse Lidl-winkels worden haan-vriendelijke eieren aangeboden, dat zijn eieren van pluimveehouderijen waarin ook haantjes opgroeien.¹¹

1.8. Geen ruimingen van gezonde dieren, maar vaccinaties

Het voorstel in deze conceptnota

Er wordt een verplichte preventieve vaccinatie van dieren ingevoerd, als dat mogelijk is, ter voorkoming van het grootschalig ruimen van gezonde dieren bij de uitbraak van dierziektes als varkenspest, vogelpest, gekkekoeienziekte of blauwtong bij schapen.

1.9. Verbod op pelsdierfokkerijen voor bont (vossen, chinchilla's, konijnen, nertsens enzovoort)

Het voorstel in deze conceptnota

De minister steunt in theorie het voorstel om pelsdierfokkerijen te verbieden, maar in de praktijk worden toch nog nieuwe vergunningen gegeven voor de uitbreiding van dergelijke fokkerijen (zoals recent voor Beveren-Waas). Een dergelijk verbod bestaat al in Groot-Brittannië en Oostenrijk. De handel in en de verkoop van alle bont afkomstig van dieren wordt er verboden. Het verbod geldt dus niet alleen voor zeehondenbont, of honden- en kattenbont uit China, de Filippijnen of Thailand. Ook bont van (soms levend gevilde) konijnen uit China is verwerpelijk. De indieners van deze conceptnota willen ertoe komen dat alleen vachten en leder verkocht worden van dieren die gefokt worden voor de vleesproductie (schapen, geiten, varkens, koeien).

1.10. Op termijn veemarkten overbodig maken

Het voorstel in deze conceptnota

Op de veemarkten van Ciney en Anderlecht bleek indertijd dat de wet op het dierenwelzijn en het erkenningsbesluit voor veemarkten van 9 juli 1999 op flagrante wijze werd overtreden. Toch werden veehandelaars vrijgesproken of kregen ze milde straffen. De indieners van deze conceptnota willen het houden van veemarkten sterk beperken. Als omwille van de traditie toch nog veemarkten gehouden worden, is er strikte controle nodig op het welzijn van de dieren. In veel gevallen is een alternatief voor veemarkten praktisch en haalbaar. Voor varkens zijn er bijvoorbeeld geen markten door de vaste prijszetting. De veehouder kan zelf zijn dieren rechtstreeks verhandelen aan het slachthuis of de groothandelaar, wat zowel aan het dierenwelzijn als aan het inkomen van de veehouder ten goede komt. Zo is het onnodig de tussenstap van de veemarkt te nemen. Bovendien vermindert het risico op de verspreiding van ziekten.

¹¹ VILT-bericht, 6/6/2017.

Als eerste stap is meer toezicht nodig op de organisatie van veemarkten vandaag. Dat het ook kan met respect voor dierrechten, bleek in Sint-Lievens-Houtem, dat van GAIA een goed rapport kreeg voor zijn markt.

1.11. Verbod op langeafstandstransporten voor dieren

Het voorstel in deze conceptnota

Het vervoer van dieren over lange afstanden voor de slacht veroorzaakt onnodig veel stress en lijden. Het is veel logischer de dieren eerst te slachten en vervolgens de karkassen of het vlees te vervoeren. Dat geldt zeker voor internationale transporten. De reisduur moet volgens ons binnen Europa beperkt worden tot maximaal acht uur en binnen Vlaanderen in eerste instantie tot maximaal vier uur. Door een voldoende spreiding van slachtfaciliteiten of het inzetten van mobiele slachtingen, kunnen reistijden nog verder beperkt worden. Er is strikt toezicht nodig op de omstandigheden in de dierentransportwagens. Er worden geen afspraken meer gemaakt met verre landen (zoals Turkije) om levende dieren daarnaartoe te exporteren.

1.12. Slachthuizen

Het voorstel in deze conceptnota

Na de regeling voor het onverdoofd slachten en naar aanleiding van recente onthullingen over praktijken in slachthuizen, kwam er terecht ook aandacht voor het geheel van de behandeling van dieren in slachthuizen. Groen vroeg samen met sp.a en onafhankelijk parlementslid Hermes Sanctorum-Vandevoorde aan de Vlaamse Regering om het Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO) bij hoogdringendheid te belasten met:

1. een onderzoek naar het welzijn van te slachten dieren in Vlaanderen, vanaf het laden in het primaire bedrijf tot het doden in het slachthuis;
2. de rapportering daarover aan de Vlaamse Regering en het Vlaams Parlement;
3. de formulering van aanbevelingen om het welzijn van te slachten dieren te verhogen.

Maar ook over vormen van verdoofd slachten, zijn nog veel vragen. Zowel de mechanische verdoving met een penetrerende slagpin of losse kogel, de elektrische verdoving met elektroden op de kop of op het lichaam en de kop, als de gasverdoving met koolstofdioxidegas (CO₂), met een gasmengsel van CO₂ in argon- (Ar) of stikstofgas (N₂) of met alleen Ar, hebben elk hun nadelen. Dieren komen dikwijls weer bij bewustzijn. Veel methodes zorgen voor ernstige stress, pijn en paniek tijdens de laatste levensmomenten van een dier. Verdoving met Ar-gas lijkt voorlopig het meest aangewezen¹².

Ook bij de verdoving van kippen in slachthuizen loopt het nog te dikwijls mis. De dierenvriendelijke elektrische waterbadmethode, die sinds 1 januari 2013 al 'ontmoedigd' wordt door Europa, moet definitief afgevoerd worden. Bij die methode worden kippen immers vaak maar gedeeltelijk verdoofd. Maar ook de alternatieven, de verdoving met CO₂ of de methode waarbij de kuikens worden verdoofd met een stroomstoot door het hoofd, zijn niet sluitend. Een gasverdoving, waarbij gebruikgemaakt wordt van een gasmengsel met 90% Ar en 8% N₂ of een ander inert gas, gecombineerd met 2% O₂ in lucht, op het moment dat de dieren zich nog in de transportbakken bevinden, lijkt voorlopig het meest aangewezen.

Het levend ophangen van pluimvee voor de slacht moet verboden worden.

¹² <http://www.varkensloket.be/Portals/63/Documents/Baudoin.pdf?ver=2015-11-09-135710-540>.

2. Gezond, lekker en veilig voedsel

2.1. Gezond en veilig voedsel

Intensieve veeteelt verlaagt de weerstand van dieren en verhoogt aanzienlijk de kans op het uitbreken van besmettelijke dierziekten (zoönosen), zoals varkenspest, vogelgriep, SARS, gekkekoeienziekte, veegerelateerde MRSA, campylobacteriose, psittacose (of papegaaienziekte) of de aan geiten gerelateerde Q-koorts. Dat heeft zware economische gevolgen en veel dierenleed (denk aan de massale afslachtingen) tot gevolg. Daarnaast is er ook een toenemende risico dat die ziektes van dieren worden overgedragen op mensen, en tot epidemieën of zelfs pandemieën zouden kunnen leiden. Jaarlijks worden wereldwijd zeventig miljard dieren gehouden, waarvan een groot deel in intensieve teelt. Dat grote aantal én de grote concentraties in de teelt, verhogen aanzienlijk het risico op ziekte-uitbraken.

Daarbij komt nog het probleem van de toenemende resistentie van bacteriën in vlees uit de vee-industrie, door het overmatige antibioticagebruik.

In Nederland is bijna al het kippenvlees en bijna de helft van kalfsvlees¹³ besmet met de multiresistente ESBL-bacteriën. Twee op de drie Nederlandse varkenshouders zijn besmet met de MRSA-bacterie¹⁴.

Ten slotte is er het gevaar van het spuiten van pesticiden om ongedierte en parasieten in stallen en op dieren te voorkomen of te bestrijden, met het risico dat residu's opduiken in eieren of vlees, zoals bij de recente fipronilcrisis.

Het voorstel in deze conceptnota

Er is dringend behoefte aan:

- meer en beter onderzoek naar de risico's van zoönosen;
- minder sterke concentraties van dieren om besmettingsrisico's te verminderen;
- een restrictief beleid voor het gebruik antibiotica en pesticiden.

2.2. Gezond en milieuvriendelijk voedsel

Milieu

Campagnes van het Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing (VLAM), zoals 'Vlees van hier? Met plezier!', promoten vlees van eigen bodem. Maar is dat varkenslapje wel echt van hier? En hoe duurzaam is die biefstuk? De veestapel in Vlaanderen is vijf maal groter dan de binnenlandse vraag naar vlees en groeit nog steeds. Om mee te kunnen spelen op de wereldmarkt en het vlees zo goedkoop mogelijk aan te bieden worden bedrijven steeds groter. Vlaamse varkens, koeien en kippen eten grote hoeveelheden goedkope, ingevoerde soja. Dat zorgt voor enorme natuur- en milieuproblemen in Zuid-Amerika, maar ook bij ons. De verstedelijkingsdruk en onze ruimtelijke wanorde zorgen ervoor dat veebedrijven, slachthuizen, veevoederfabrikanten en mestverwerkingsinstallaties lokaal veel milieu- en mobiliteitshinder veroorzaken.

De toegenomen industrialisering van de sector, waardoor steeds meer landbouwdieren op een beperkte ruimte worden gehuisvest, zorgt ook voor verhoogde risico's op uitbraak van ziektes en plagen die zowel het dierenwelzijn als de volksgezondheid bedreigen. De onbetaalde rekening van de veehouderij is een veelvoud van de economische meerwaarde van de sector.

¹³ Medisch Contact, 2013, Veel rundvlees besmet met ESBL.

¹⁴ B. van Cleef, 2016, MRSA in Pig Farms: human epidemiology.

In 2015 werd 126,1 miljoen kilogram N en 60,6 miljoen kilogram P_2O_5 dierlijke mest geproduceerd in Vlaanderen. Daarbij wordt rekening gehouden met de verminderde mestproductie door nutriëntenarme voeders en met de emissieverliezen van stikstof uit stal en opslag.¹⁵ Het gevolg is verzuring en vermist van de bodem en het oppervlaktewater, en vervuiling van het grondwater. Ook met het vijfde Mestactieplan zullen de normen niet op tijd gehaald worden, zoals de doelstelling om tegen 2018 nog maar op maximaal 5% van de meetpunten in rivieren de nitraatnorm te overschrijden. Met emissiearme stallen en nutriëntenarme voeders gaan we de nodige milieukwaliteit niet halen. Dat kan alleen door te kiezen voor minder mestproductie, dus voor minder dieren.

Omwonenden

Nederlands onderzoek

In Nederland onderzocht de landelijke GGD-werkgroep intensieve veehouderij en gezondheid¹⁶, een werkgroep van Gemeentelijke Gezondheidsdienst Nederland, de gevolgen van intensieve veehouderij op de volksgezondheid. Leden van de werkgroep onderzochten de risico's op verspreiding van zoonosen (dierziektes), fijn stof, endotoxinen¹⁷, en geur- en geluidshinder voor omwonenden. Daarbij kwamen ze tot het besluit dat het hanteren van een minimumafstand tussen een veehouderij en woonbebouwing wenselijk is vanuit het gezondheidsperspectief. De GGD koos daarbij voor het hanteren van een minimumafstand tussen een intensieve veehouderij en burgerwoningen van 250 meter.

Ook de Nederlandse Gezondheidsraad onderzocht de effecten van intensieve veehouderijen op omwonenden¹⁸. Men kwam daarbij tot het besluit dat: "er duidelijke aanwijzingen zijn dat omwonenden kunnen worden blootgesteld aan micro-organismen en aan stoffen afkomstig van micro-organismen, met name zogeheten endotoxinen. Deze microbiële componenten bevinden zich vooral in de grovere fractie van zogeheten fijn stof, een verzamelnaam voor deeltjes in de lucht met verschillende grootte, herkomst en chemische samenstelling. De deeltjescocktail rond veehouderijen is daarmee duidelijk anders samengesteld dan stedelijk fijn stof." De Gezondheidsraad oppert de mogelijkheid een gezondheidskundige advieswaarde toe te passen voor endotoxinen van 30 EU/m³ voor de algemene bevolking en adviseert de blootstellingseffecten van die stoffen nader te onderzoeken. De Gezondheidsraad constateert dat een reductie van de fijnstofemissies mogelijk en aangewezen is. Afstandsnormen rond de veehouderijen worden als minder nuttig beschouwd.

De Nederlandse regering gaf in een reactie op beide adviezen te kennen dat ze wil toewerken naar een inperking van de omvang van de veehouderij, van de grootte van bedrijven of van het aantal dieren dat in een gebied gehouden wordt¹⁹. De Nederlandse regering beloofde een wettelijk kader (wet dieraantallen of wet veedichte gebieden) op te stellen dat de provincies en gemeenten de mogelijkheid biedt om vanuit een oogpunt van volksgezondheid op drie niveaus grenzen te kunnen stellen, namelijk:

- ofwel maximalisering van de totale omvang van de veehouderij in een bepaald gebied (inclusief het 'op slot zetten' van een gebied);
- ofwel maximalisering van de veehouderij-intensiteit in een gebied;
- ofwel begrenzing van een veehouderijlocatie in een gebied.

¹⁵ Vlaamse Landmaatschappij, Mestrapport 2016.

¹⁶ Jaap de Wolf, Renske Nijdam en Jelle Doosje, Reactie op het kabinetsstandpunt en toelichting op afstandsnorm GGD-advies intensieve veeteelt, 4 september 2013.

¹⁷ Endotoxinen: bestanddelen van de celwand van bacteriën.

¹⁸ Gezondheidsraad, Gezondheidsrisico's rond veehouderijen, 2012 – cf. ook onderzoek van de RIVM, Infectierisico's van de veehouderij voor omwonenden, 2012.

¹⁹ Kabinetsstandpunt inzake omvang intensieve veehouderij en schaalgrootte, 24 juni 2013.

Alvast de provincie Noord-Brabant heeft een voorlopige beperking aan de bouw van nieuwe megastallen opgelegd. Een veehouder mag in de toekomst alleen nog maar een nieuwe stal bouwen als in ruil daarvoor iets meer stalruimte wordt afgebroken. Daarnaast wordt het stikstofbeleid aangescherpt en moeten verouderde stallen eerder gemoderniseerd worden (en dat al in 2020).²⁰

Rapport West-Vlaamse Milieufederatie

De West-Vlaamse Milieufederatie heeft onlangs een rapport voorgesteld over de effecten van de intensieve veeteelt op de gezondheid van de omwonenden. Het gaat vooral om een literatuurstudie rond buitenlands wetenschappelijk onderzoek. Daarbij wordt gefocust op zowel de directe gezondheidsrisico's door bijvoorbeeld de blootstelling aan fijn stof en ammoniak, als op langeretermijneffecten zoals resistentie bij schimmels en genetische crosslinks bij virussen. Vooral bij de zogenaamde YOPI's (young, old, pregnant, ill) raden de studies bijzondere waakzaamheid aan.

Het grote risico bestaat vooral in een verdere concentratie van onze veestapel in bepaalde gebieden. Vooral West-Vlaanderen en de Kempen hebben te kampen met een dergelijke concentratie aan dieren. In de gemeenten Wuustwezel, Ravels en Hoogstraten worden meer dan één miljoen kippen gehouden.

De opstellers van het rapport hoeden zich voor het gebruik van alarmerende grootspraak, maar roepen de beleidsmakers wel op tot verhoogde waakzaamheid en vooral tot aanvullend fundamenteel onderzoek. Een van de meest frappante besluiten van het rapport is immers de vaststelling dat Vlaamse cijfers ontbreken. Ondanks de enorme schaal van de Vlaamse veeteelt is er dus nog geen bevolkingsonderzoek uitgevoerd. In een antwoord op vragen in de commissie Leefmilieu over dat rapport verwees de minister naar federaal onderzoek. Maar Vlaanderen kan natuurlijk ook zelf extra initiatieven nemen, bijvoorbeeld via het Steunpunt Milieu en Gezondheid.

Ook naar cijfers over de handhaving van beheersmaatregelen zoals luchtwassers blijft het gissen. Technologieën die de uitstoot van de stallen reduceren, kosten geld en zijn eenvoudig uit te schakelen. Wat de werkelijke uitstoot op het terrein is, blijft een groot vraagteken.

Het voorstel in deze conceptnota

De indieners stellen in deze conceptnota de volgende maatregelen voor:

- een limiet vaststellen op het aantal dieren dat in een bepaalde regio kan worden gehouden;
- op het vlak van de veehouderij en ruimtelijke ordening, : een afstandsnorm invoeren, rekening houdend met het soort bedrijf en de grootte van het bedrijf (aantal dieren);
- eigen Vlaams onderzoek voeren naar gezondheidseffecten van intensieve veehouderij, met extra nadruk op fijn stof en endotoxinen.

2.3. Gezond en klimaatvriendelijk voedsel

Het aandeel van de veehouderij in broeikasgasemissies bedraagt 7% in Vlaanderen en 70% in de Vlaamse landbouwsector. In het laatste MIRA-rapport over de systeembalansen wordt (beperkt) gesproken over de onrechtstreekse bijdrage aan broeikasgasemissies vanwege landbouw door bijvoorbeeld productie van vee-

²⁰ <https://nos.nl/artikel/2177487-brabant-wil-meer-bescherming-van-omwonenden-megastallen.html>.

voeder in het buitenland. Die 7% is eigenlijk een onderschatting van de werkelijke klimaatimpact.

De werkgroep Landbouw en Klimaat van het beleidsdomein Landbouw en Visserij heeft zestien mogelijke technische maatregelen beschreven om de broeikasgassen in de veehouderij te reduceren en tien kennishiaten.²¹

De maatregelen zijn in vier thema's gegroepeerd:

1. reductie van de impact op het klimaat van de grondstof voor veevoerders;
2. productiviteitsverhoging;
3. voederefficiëntie (N en C);
4. verantwoord mestmanagement en valorisatie van de nutriëntenstromen in de mest.

Het grootste reductiepotentieel zit in de aanpassing van de import van veevoerders (bijvoorbeeld soja), maar dat veronderstelt een radicale bijsturing van het hele systeem. De andere maatregelen leveren veeleer beperkte efficiëntie-winsten op.

Er werden ook tien belangrijke kennishiaten (of voorstellen van nader te onderzoeken acties) vastgesteld, waaronder:

- het analyseren van de broeikasgasemissies door de Vlaamse dierlijke productieketen in een Carbon Footprint;
- de afstemming van het huidige Vlaamse mestbeleid op de daaraan gerelateerde broeikasgasemissies;
- het verbeteren van de teelt van eigen eiwitrijke voeders;
- het verder onderzoeken van voederefficiëntie op basis van koolstof (gerelateerd aan CH₄-emissies) en stikstof (gerelateerd aan N₂O-emissies), en van de invloed van mestverwerking op methaanemissies uit mestopslag;
- het ontwikkelen van broeikasgasemissiearme stalsystemen;
- het voeren van onderzoek naar algen die nutriënten in mest kunnen omzetten naar voedersupplement.

Op de laatste klimaatop van de Vlaamse Regering werden ook extra klimaatinspanningen in de landbouwsector aangekondigd. Ondernemers met investeringsprojecten die zich richten op milieu, energie of klimaat komen via het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (VLIF) in aanmerking voor investeringssteun. In opdracht van minister Joke Schauvliege werden de investeringsmogelijkheden met mitigerend klimaateffect die vandaag op de markt beschikbaar zijn, uitgebreid gescreend: het gaat onder meer over warmterecuperatiesystemen, ledverlichting, energieschermen en energiezuinige ventilatoren. De minister maakt 3,6 miljoen euro vrij voor landbouwers die daarin investeren.

Maar het blijft steeds gaan om het verhogen van de (eco-)efficiëntie van de gangbare veehouderij. De grootste klimaatwinst zit in het verminderen van het aantal dieren dat gehouden wordt en in een vermindering van de vleesconsumptie (nog afgezien van het milieu-impact van veevoederproductie in derde landen).

Het voorstel in deze conceptnota

De indieners stellen de volgende maatregelen voor:

- de normen voor de uitstoot van broeikasgassen in stallen (CO₂, methaan, ammoniak) geleidelijk aan verstrengen;
- biolandbouw stimuleren, ook in de veehouderij;

²¹ Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie, Veerle Campens, Dirk Van Gijsegem, Leen Bas, Inge Van Vynckt, Klimaat en Veehouderij, februari 2011.

- vanuit het Klimaatfonds (en via het VLIF) steun uittrekken voor maatregelen die de uitstoot broeikasgassen verminderen, maar ook voor de afbouw van varkensstallen of de ombouw naar minder dieren, met meer ruimte en uitloopmogelijkheden;
 - de consumenten sensibiliseren zodat ze minder vlees eten en kiezen voor kwaliteitsvoller vlees.
3. Vlaanderen steunt de duurzame transitie in de veehouderij maximaal, zodat landbouwers er ook wel bij varen

De transitie naar een meer duurzame en diervriendelijke veehouderij kan niet zonder de landbouwers. Veehouders hebben een hart voor hun dieren en staan open voor verbeteringen. Maar dan hebben ze wel steun nodig om tegen een aantal marktmechanismen in te gaan.

Structureel bevindt de dierlijke productie in Vlaanderen zich immers op het snijpunt van twee tegengestelde krachten. De winstmarges van boeren worden aan twee kanten onder druk gezet. Aan de ene kant moet de landbouwer opboksen tegen steeds goedkopere, buitenlandse concurrenten, die overigens bovendien kiezen voor steeds grotere stallen. De dalende marktprijs eist continue productiviteitsverbeteringen en schaalvergroting. Tegelijk willen de consumenten net het tegendeel. Ze vragen om een authentiek, smaakvol en duurzaam product, bij voorkeur afkomstig van grondgebonden, familiale landbouw met respect voor de dieren. Maar intussen is de consument wél gewend geraakt aan de lage prijzen.²²

Veel landbouwers zetten nu al in op biologische teelt, korte keten- of stadslandbouw. Daarvoor vinden ze een kleine maar groeiende groep enthousiaste consumenten. Die tendens willen de indieners van deze conceptnota versterken door te kiezen voor een duurzame en grondgebonden veeteelt.

Een andere voorgestelde maatregel bestaat erin zwaar te investeren in goede opleidingskansen voor landbouwers die zich willen bijscholen om meer duurzaam te boeren of dieren te houden.

Het voorstel in deze conceptnota

Sociale innovatie in de veehouderij

We staan voor een keerpunt: heel veel veehouders zullen hun bedrijf in de volgende jaren overlaten aan een opvolger of overnemer. Dat is een rechtstreeks gevolg van de vergrijzing in de landbouwsector: meer dan de helft van de landbouwers is immers ouder dan 50 jaar. Bovendien heeft maar een kleine minderheid van de landbouwers een opvolger voor zijn bedrijf (13%). Dat biedt belangrijke kansen voor de overheid om zeer gericht te kiezen voor een duurzaam voedselmodel voor de toekomst, dat inzet op een gedifferentieerd productielandschap die kwalitatieve en gezonde producten aflevert. Dat geldt bij uitstek in de veehouderij. De sleutel daarvoor ligt grotendeels in het innovatiebeleid.

Terwijl het innovatiebeleid in het verleden sterk gefocust was op technologische innovaties om op die manier de productiviteit op te drijven of de negatieve impact van een productieactiviteit te verminderen, zal het innovatiebeleid van de toekomst veel meer moeten inzetten op geïntegreerde oplossingen en systeeminnovaties. Kwaliteit, diversiteit en duurzaamheid zullen steeds meer een leidmotief worden in de voedselproductie. Kiezen voor een meerwaardestrategie vergt lef, het is een engagement op lange termijn, dat heel wat risico's en kosten met zich meebrengt.

²² Cf. opinie van Matthias Bienstman, Bond Beter Leefmilieu, 'Voor lekkere, duurzame én betaalbare voeding', 25 februari 2016.

Een beleid dat die ondernemingsstrategie ondersteunt, zet in op product- en vermarktingsinnovatie, en op een verdieping van samenwerkingsverbanden. Meer dan op technische productinnovatie moet ingezet worden op verbeterde en gedifferentieerde producten en verkoopstrategieën. Door een duidelijke focus in te bouwen voor meerwaardecreatie in het ondersteuningsbeleid, kan de transitie worden versneld.

Een strategie die gericht is op meerwaardecreatie, biedt rechtszekerheid aan ondernemers die investeren in innovatieve producten en diensten voor duurzaam geproduceerde en gezonde producten, en opent bovendien deuren naar nieuwe hoogwaardige exportmarkten.

Om dat concreet te maken, stellen de indieners van deze conceptnota de volgende maatregelen voor:

- een prijs- en kosten transparantie voor de hele keten garanderen;
- de consumentenbehoefte sterker monitoren om zo maximaal in te spelen op de vraagzijde;
- een doorgedreven ondersteuning voor de voortgangscntrole op de bedrijfsresultaten bieden;
- inzetten op marktinnovaties;
- inzetten op sector- en ketensamenwerking;
- de verschuiving in het investeringsbeleid stimuleren van efficiëntie naar gedifferentieerde kwaliteit en duurzaamheid;
- experimenteerruimte voor pioniers bieden;
- meer onderzoek doen naar consumentenbehoeften, businessmodellen, verdienmodellen.

Forse premies voor diervriendelijke teelt

Landbouwers die kiezen voor minder productie, meer kwaliteit, veilig voedsel, leefmilieu, dierenwelzijn en diversificatie, hebben voor de indieners van deze conceptnota recht op een fikse ondersteuning:

- het aanwenden van Europese landbouwsubsidies voor de omschakeling naar een meer milieu- en diervriendelijke landbouw;
- het verder inzetten van VLIF-middelen: voor de transitie naar duurzamere grondgebonden landbouw, zowel voor de teelt van gewassen als voor de veehouderij, korte ketens en gesloten kringlopen;
- het toekennen van overschakelingspremies voor biologische landbouw;
- het sluiten van (milieu)beheersovereenkomsten: die worden nu meestal ingezet voor natuur- en agrobiëher, maar ze kunnen ook ingezet worden voor de omschakeling naar duurzamer stallen en duurzamere veehouderij;
- het aanwenden van de middelen voor het plattelandsbeleid. Een meer natuurlijke veehouderij kan een sterke troef worden in het kader van landschapsbeheer, zachte recreatie en toerisme;
- het oprichten van een apart Fonds voor diervriendelijke teelt, die specifiek bedoeld is om de reconversie naar meer diervriendelijke teelten mogelijk te maken;
- het stimuleren van gemengde bedrijven, alternatieve modellen van grond- en hoevegebruik, bijvoorbeeld door gedeeld gebruik, coöperatieve samenwerking enzovoort.

4. Vlaanderen betreft maximaal de consumenten zelf bij de transitie naar duurzame vleesproductie

Veel consumenten zijn vragende partij om een betere kwaliteit van vlees te krijgen: lekker en gezond, én geproduceerd met respect voor milieu en dierenwelzijn. Uiteraard zal dat de productiekosten opdrijven, en vlees zal daardoor dus ook iets duurder worden.

Maar vandaag zorgt de prijzenslag rond vlees in de supermarkten ervoor dat de echte prijs betaald wordt door dieren, natuur en milieu, en onze gezondheid.

In Duitsland heeft de Wissenschaftliche Beirat für Agrarpolitik (WBA) de effecten van de omschakeling naar een duurzame veehouderij berekend. Als de standaarden voor dierenwelzijn die gebruikt worden door de biolandbouw of door al bestaande 'diervriendelijke labels', aangehouden worden, zouden de productiekosten met 13 tot 23% stijgen. Maar zelfs als die meerkosten integraal worden doorerekend naar de consumenten, zouden de vleesprijzen in de winkels maar met 3 tot 6% stijgen. De gevolgen van de strengere standaarden zouden leiden tot een terugval van de varkenshouderij met 20 tot 37%. In andere sectoren (runderen, kippen) zou het maar om een reductie van 8 à 16% gaan. Bij een dergelijke transitie zijn flankerende overheidsmaatregelen nodig, maar dan vooral om de eigen bedrijven te beschermen tegen de concurrentie van buitenlandse vleesproducenten. Daardoor kan een omschakeling naar een duurzame veehouderij zonder verlies van concurrentiekracht of jobs.²³

De Duitse WBA pleit sterk voor het hanteren van een eenvormig dierenwelzijnslabel waarmee consumenten gesensibiliseerd worden en ervan overtuigd worden te kiezen voor kwaliteit, en respect voor dieren en het milieu. De 'ethische traceerbaarheid' van alle voedsel moet verzekerd worden.

Het voorstel in deze conceptnota

De indieners van deze conceptnota pleiten voor een eenvormige labeling van alle vlees- en zuivelproducten, waarbij een onderscheid gemaakt wordt tussen de volgende drie categorieën:

- vlees van 100% duurzame veehouderijen: met zero dierenleed en een minimale milieu-impact (gebruik chemische middelen);
- vlees van veehouderijen met meer ruimte en vrije uitloop voor de dieren (scharreldieren);
- vlees van veehouderijen die kiezen voor het wettelijke minimum, dat in de optiek van deze conceptnota geleidelijk aan verstrengd zou worden.

De labeling van eieren van CODE 0 BE 001 (eieren van biokippen), CODE 1 BE 001 (scharreleieren van vrije uitloop), CODE 2 BE 001 (scharreleieren) tot CODE 3 BE 001 (kooi-eieren) kan daarbij als model genomen worden.

Op termijn (na de transitieperiode van 20 jaar) zou alle vlees 100% duurzaam moeten zijn. Als dat doel bereikt is, wordt labeling overbodig.

De omschakeling naar duurzame vleesproductie wordt voldoende ondersteund, zodat prijsstijgingen beperkt blijven. Als zo veel mogelijk consumenten kiezen voor het meest duurzame label, zal de druk op de veehouderij enorm toenemen om sneller dan wettelijk is bepaald, de transitie door te maken naar een meer duurzame en diervriendelijke teelt. De voorwaarde is wel dat de meerkosten inderdaad beperkt blijven en dat basisvoedselproducten van de beste kwaliteit voor iedereen toegankelijk blijven.

²³ Wissenschaftlicher Beirat für Agrarpolitik beim Bundesministerium für Ernährung und Landwirtschaft, Wege zu einer gesellschaftlich akzeptierten Nutztierhaltung, maart 2015 – http://www.bmel.de/SharedDocs/Downloads/Ministerium/Beiraete/Agrarpolitik/GutachtenNutztierhaltung.pdf?__blob=publicationFile.

4.1. *Promoten van alternatieven zonder vlees*

Bij ons zit gezond en gevarieerd koken en eten helemaal in de lift. Daarbij kiezen steeds meer Vlamingen voor een smakelijk alternatief zonder vlees: we eten een kwart minder vlees dan 10 jaar geleden. Toch eten we met zijn allen nog steeds te veel vlees: meer dan dubbel zoveel als wat aanbevolen wordt door de Hoge Gezondheidsraad. Dat zorgt niet alleen voor broeikasgassen, het verhoogt ook de risico's op hart- en vaatziekten, overgewicht, diabetes en maag- en darmkanker. Wat vaker kiezen voor een maaltijd zonder vlees is dus goed voor het klimaat en de gezondheid. Door maximaal in te zetten op een voedingsbeleid dat gezonde en gevarieerde voeding promoot, kan de trend naar een voedingsdieet met minder dierlijke eiwitten versneld worden. Sleuteltermen voor de consumptie van vlees en zuivel moeten worden: minder en beter.

Het voorstel in deze conceptnota

- er moet streefdoel worden vooropgesteld. Dat kan bijvoorbeeld inhouden dat het doel van de Nederlandse professoren die het 'Pleidooi voor een duurzame veehouderij' hebben ondertekend, wordt overnemen: de consumptie van dierlijke eiwitten verlagen met minstens 33%;
- overheden kunnen in hun eigen diensten de campagne 'Donderdag Veggiedag' promoten. Bovendien kan de overheid ook scholen, ziekenhuizen, andere instellingen en burgers stimuleren om actief deel te nemen aan de campagne en op donderdag alleen vegetarische gerechten te serveren en te eten;
- daarnaast moet er ook een structureel samenwerkingsverband komen tussen de overheidsgesubsidieerde marketingorganisaties voor landbouw en visserij, en de Hoge Gezondheidsraad zodat dat de promotiecampagnes een evenwichtiger en gevarieerder voedingspatroon aanbevelen. De indieners van deze conceptnota zijn van mening dat de overheid het best kan stoppen met het promoten van vlees- en zuivelconsumptie. De overheid zou integendeel een beleid moeten uitzetten om tot een vermindering van de vleesconsumptie te komen.

Bart CARON
Els ROBEYNS
Elisabeth MEULEMAN
Bruno TOBBACK
Ingrid PIRA
Johan DANEN

Bijlage 1 – Cijfers over de dierenaantallen in Vlaanderen**Varkens²⁴:**

- 5,9 miljoen varkens in Vlaanderen – 430.000 zeugen in 2015;
- van 10.135 bedrijven in 1997 naar 4.145 bedrijven in 2015;
- van gemiddeld 694 varkens per bedrijf naar gemiddeld 1443 varkens per bedrijf;
- 452 bedrijven met meer dan 3000 varkens (= 11% van de bedrijven, 36,7% van de varkens).

Kippen:

- 19,9 miljoen vleeskippen en 8,6 miljoen leghennen in 2015;
- van 651 bedrijven met leghennen in 2001 naar 346 in 2013 – van gemiddeld 20.000 leghennen per bedrijf in 2001 naar gemiddeld 31.000 in 2013;
- van 820 bedrijven met vleeskippen in 2001 naar 492 in 2013 – van gemiddeld 25.899 vleeskippen per bedrijf in 2001 naar gemiddeld 41.736 in 2013.

Runderen:

- 1,3 miljoen runderen in Vlaanderen in 2015;
- van 21.663 bedrijven met runderen in 2001 naar 11.841 in 2015;
- van gemiddeld 70 runderen per bedrijf in 2001 naar gemiddeld 111 runderen per bedrijf in 2015.

²⁴ Cijfers van het Departement Landbouw en Visserij.

Bijlage 2 – Bewegings- en leefruimte voor dieren: de toestand en normen vandaag, tegenover de voorstellen in deze conceptnota

Varkens

Op basis van het koninklijk besluit van 15 mei 2003 betreffende de bescherming van varkens in varkenshouderijen moet de vrije vloerruimte voor een varken (afhankelijk van de grootte) ten minste 1 m² bedragen. Voor veel varkens is dat een pak minder.

Voor zeugen: zijn zeugenboxen sinds 1 januari 2013 door Europa verboden. GAIA vraagt zich af of dat verbod in België overal wordt nageleefd. De beschikbare ruimte nu: bedraagt 2,25 m² (voor gelten²⁵: 1,65 m²) – groepsbox is verplicht (zijden: ten minste 2,4 tot 2,8 meter).

Europa legt ook een minimum aandeel dichte vloer in de totale beschikbare oppervlakte op (dus zonder roosters). Zeugen moeten 1,3 m² dichte vloer kunnen benutten, gelten 0,95 m².

Het voorstel in deze conceptnota

De indieners van deze conceptnota stellen de volgende maatregelen voor:

- ten minste 2 m² vrije vloerruimte voor varkens – 5 m² voor zeugen vanaf 2020;
- een verbod op het gebruik van alleen betonnen roostervloeren: de dieren moeten permanent kunnen beschikken over los materiaal om zich mee bezig te houden (hout, stro, turf, hooi of zaagsel). Daardoor kan onder meer kannibalisme bij varkens voorkomen worden;
- een limiet op het aantal varkens per stal, per bedrijf vanaf 2025 – wordt vanaf dan geleidelijk verstrengd – met verplichte mogelijkheid tot vrije uitloop;
- alleen nog scharrelvarkens (varkens met echte vrije uitloop – beweiding) tegen 2040.

Kippen:

- voor vleeskuikens is de norm: 33 tot 42 kg/m² (gemiddeld gewicht van een volgroeid vleeskuiken is 2,5 kg, dus zitten er 13 tot 17 vleeskuikens per m²);²⁶
- voor leghennen gelden de volgende normen:
 - o op ('kale') legbatterijen bestaat een Europees verbod: 550 cm² (A4-blad), maar dat verbod wordt niet overal nageleefd (cf. actie GAIA tegen Carrefour);
 - o een 'verrijkte kooi': meet 750 cm². Volgens het Vlaams Infocentrum Land- en Tuinbouw (VILT) zit, ondanks het succes van scharreleieren, nog altijd twee derde van de Vlaamse leghennen in een verrijkte kooi;
 - o bij 'koloniehuisvesting': is de norm ten minste 900 cm².

Maar zelfs in de zogenaamde scharrelstallen en stallen met vrije uitloop zitten nog altijd massaal veel kippen op een veel te beperkte ruimte. Er is pas echt verbetering mogelijk als wordt gekozen voor 10 tot 20% minder kippen per stal. Dat gebeurt bijvoorbeeld in de Duitse kippenstallen die onder het 'Initiative Tierwohl' vallen, een initiatief voor meer dierenwelzijn vanuit de sector zelf.²⁷

In feite biedt alleen de biologische kippenhouderij met echte vrije uitloop op een erf, in het groen, een echt dierwaardig alternatief.

²⁵ Een gelte is een zeug die nog geen biggen geworpen heeft.

²⁶ Departement Landbouw en Visserij, brochure 'Huisvesting van Vleeskippen'.

²⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=KVGyHO7kwJI>.

Volgens artikel 13, 2, van de Europese richtlijn 1999/74/EG van 19 juli 1999 tot vaststelling van minimumnormen voor de bescherming van legkippen kunnen lidstaten in strengere zin afwijken van de Europese regels:

“De lidstaten kunnen, met inachtneming van de algemene Verdragsregels, op hun grondgebied bepalingen voor de bescherming van legkippen handhaven of toepassen die strenger zijn dan de bepalingen van deze richtlijn. Zij stellen de Commissie in kennis van elke maatregel in die zin.”

Het voorstel in deze conceptnota

De indieners van deze conceptnota stellen de volgende maatregelen voor:

- batterijen en kooien moeten onmiddellijk verboden worden, net als de verkoop van batterijeieren. Alle kippen moeten voldoende bewegingsruimte krijgen in ruime volièrres met vrije uitloop. Alle kippen moeten weer buiten kunnen scharrelen. Handelingen die eigen zijn aan de bio-industriële verwerkingswijze zoals het vangen en op transport (lopende band) plaatsen van kuikens en kippen, en het samenvakken van kuikens en kippen in gesloten kooien of dozen, worden afgebouwd. Ook voor het ophokken 's nacht wordt in voldoende ruimte voorzien zodat de kippen op een natuurlijke wijze 'op stok kunnen gaan';
- ook verrijkte kooien worden verboden (vanaf 2020);
- alle scharrelstallen moeten vrije uitloop hebben (vanaf 2020);
- het aantal kippen per scharrelstal wordt met 20% verminderd tegen 2025 en met 40% tegen 2030;
- vanaf 2040 bestaan er alleen nog biologische kippenhouderijen;
- er zitten maximaal vijf vleeskuikens per m² vanaf 2020;
- vleeskuikens worden behandeld als scharrelkippen (vanaf 2025).

Runderen:

- in Nederland staat 35% van de melkkoeien altijd op stal. Vleesrunderen komen tijdens het afmesten, dus bijna heel hun leven, niet op de wei. Ook in Vlaanderen zouden volgens een enquête van de Vlaamse landbouwadministratie melkkoeien steeds meer op stal gehouden worden;
- er worden nog steeds runderen gehouden op een beton- en roostervloer zonder stro of zacht ligbed. Dat kan kreupelheid, pootproblemen en beschadiging van gewrichten veroorzaken. De ruimte per dier varieert ook sterk. Soms heeft een stier van 500 kilo maar vijf vierkante meter leefruimte;
- kalveren: zitten de eerste weken van hun leven alleen in een hokje;
- kalverstallen: bevatten geen stro, bieden weinig ruimte en geen buitenlucht.

Het voorstel in deze conceptnota

Vanuit de vaststelling dat regelmatige weidegang een recht is voor elke koe, stellen de indieners van deze conceptnota de volgende maatregelen voor:

- betere richtlijnen voor de huisvesting van vleesrunderen: meer bewegingsruimte en een verbod op roostervloeren;
- het verbod om kalveren in individuele kooien te houden, ook vóór de leeftijd van 8 weken;
- veel meer ruimte dan nu voor elk kalf dat in groep wordt grootgebracht.

Onze voorstellen voor andere dieren

Voor andere dieren dan varkens, kippen en runderen stellen de indieners van deze conceptnota de volgende maatregelen voor:

- eenden: meer ruimte, beschikking over zwemwater en een uitloop naar buiten;
- kalkoenen: genoeg bewegingsruimte, afleiding en een buitenruimte;
- geiten en schapen: recht op weidegang en meer leefruimte in de stallen;
- konijnen: geen kooien meer, maar groepshuisvesting voor alle konijnen, met voldoende ruimte en altijd uitloop naar buiten.